

Etnološka biblioteka

Knjiga 61

Urednik
Miroslav Niškanović

Recenzenti
prof. dr Saša Nedeljković
prof. dr Danijel Sinani

*Recenzentska komisija za etnologiju i antropologiju
Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu*

prof. dr Vesna Vučinić
prof. dr Dragana Antonijević
Dr Mladena Prelić, viši naučni saradnik

Uređivački odbor

Prof dr Mirjana Prošić-Dvornić (Northwood University Midland, SAD), prof. dr Ivan Kovačević (Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu), prof. dr Dušan Drljača, Beograd, prof. dr Mladen Šukalo (Filološki fakultet Univerziteta u Banja Luci, RS, BiH), prof. dr Bojan Žikić, docent (Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu), dr Petko Hristov (Etnografski institut s Muzej, BAN, Sofija, Bugarska), dr Mladena Prelić (Etnografski institut SANU, Beograd), dr Miroslava Lukić-Krstanović (Etnografski institut SANU, Beograd), prof. dr Dimitrije O. Golemović (Fakultet muzičke umetnosti, Beograd), dr Srđan Katić (Istorijski institut, Beograd).

Štampanje publikacije finansirano je iz sredstava
Ministarstva za obrazovanje i nauku Republike Srbije

OGLEDI O JUGOSLOVENSKOM KULTURNOM NASLEĐU

Zbornik radova sa naučnog skupa
OKVIRI KONSTRUISANJA JUGOSLOVENSKOG
KULTURNOG NASLEĐA

Uredio
Ivan Kovačević

Beograd
2012

Naučni skup:

**OKVIRI KONSTRUISANJA JUGOSLOVENSKOG
KULTURNOG NASLEĐA**

Programski odbor:

Prof. dr Bojan Žikić, Odeljenje za etnologiju i antropologiju,
Filozofski fakultet u Beogradu (predsednik)

Prof. dr Ljubomir Dimić, Odeljenje za istoriju,
Filozofski fakultet u Beogradu

Dr Ljiljana Gavrilović, Etnografski institut SANU

Dr. Ljubomir Hristić, Institut društvenih nauka, Beograd

Prof. dr Ivan Kovačević, Odeljenje za etnologiju i
antropologiju, Filozofski fakultet u Beogradu

Prof. dr. Lidija Merenik, Odeljenje za istoriju umetnosti,
Filozofski fakultet u Beogradu

Organizacioni odbor:

Prof. dr Miloš Milenković, Odeljenje za etnologiju i
antropologiju, Filozofski fakultet u Beogradu

Prof. dr Vladimir Ribić, Odeljenje za etnologiju i antropologiju,
Filozofski fakultet u Beogradu

Ljubica Milosavljević, istraživač saradnik, Institut za
etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu
(sekretar)

Ovaj Zbornik predstavlja krajnji rezultat naučnog skupa pod naslovom "Okviri konstruisanja jugoslovenskog kulturnog nasleđa" održanog 8. devcembra 2011. godina na Filozofskom fakultetu u Beogradu. Skup je realizovan u okviru projekta "Definisanje jugoslovenskog kulturnog nasleđa" Ministarstva kulture, informacija i informacionog društva Republike Srbije.

Namera organizatora ovog skupa, Odeljenja za etnologiju i etnologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu i Instituta za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta je bila da se otvori naučna rasprava o jugoslovenskom kulturnom nasleđu u prvoj godini realizacije projekta, da bi se u drugoj godini akcenat stavio na istraživanje konkretnih fenomena koji pripadaju tom nasleđu što bi omogućilo da se u poslednjoj godini projekta ponovo organizuje naučni skup koji bi rezimirao istraživanja i doneo određena mišljenja i preporuke o određenju jugoslovenskog kulturnog nasleđa.

U tom cilju Organizacioni odbor je pozvao istraživače iz više naučnih i kulturnih organizacija i jedinica da učestvuju na održanom skupu. Profesor Ivan Kovačević, rukovodilac projekta "Definisanje jugoslovenskog kulturnog nasleđa" Ministarstva kulture, informacija i informacionog društva Republike Srbije, je pozvan da održi plenarno predavanje u kome bi predstavio okvire definisanja jugoslovenskog kulturnog nasleđa kao polazište za dalja proučavanja i diskusiju u okviru samog naučnog skupa.

Organizacioni odbor je pozvao stručnjake iz više naučnih i kulturnih ustanova da uzmu učešće na ovom skupu i to: sa Odeljenja za Istoriju Filozofskog fakulteta u Beogradu, Odeljenja za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta, sa Odeljenja za istoriju umetnosti Filozofskog fakulteta u Beogradu, sa Fakulteta za kulturu i medije Megatrend univerziteta Beograd, iz Etnografskog instituta SANU, iz Instituta društvenih nauka, iz Muzeja istorije Jugoslavije i iz Instituta za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu.

Na skupu je, uz jedno plenarno predavanje, podneto i 11 naučnih saopštenja koji se ovim zbornikom predstavljaju naučnoj i široj javnosti.

Prof. dr Bojan Žikić
predsednik Organizacionog odbora

Miloš Milenković

Odeljenje za etnologiju i antropologiju

Filozofski fakultet

Univerzitet u Beogradu

milmil@f.bg.ac.rs

Jugoslovenski multikulturalizam?

*Preliminarna razmatranja**

Apstrakt: Preliminarno istraživanje, kritički pregled relevantne literature i promišljanje iz brikolirane perspektive antropologije nauke i antropologije države i prava, pokazuje da je u savremenu internacionalnu i interdisciplinarnu produkciju o jugoslovenskom kulturnom, istorijskom, društvenom, političkom, pravnom i ekonomskom nasleđu ugrađen brzopleti zaključak, koji verovatno ne sledi, s etnografske činjenice o multikulturalnosti jugoslovenskog regiona na političko-pravnu teorijsku elaboraciju multikulturnih politikâ države koja je, u različitim fazama i pod različitim nazivima, nosila jugoslovensko ime. Kada se naučno-popularna brkanja multikulturalnosti i multikulturalizma tipološki razdvoje od etabliranih naučnih diskursa, i kada se potom jugoslovenske javne i praktične politike kontekstualizuju u klasifikaciju do sada poznatih tipova

* Istraživanje je sufinansirano kroz projekte "Identitetske politike Evropske unije: prilagođavanje i primena u Republici Srbiji" (ev. br. 177017) Ministarstva prosvete i nauke Republike Srbije i "Definisanje jugoslovenskog kulturnog nasleđa" Ministarstva kulture, informacija i informacionog društva Republike Srbije.

multikulturalnih politikâ, ispostavlja se da se u narastajućem korpusu literature o "jugoslovenskom multikulturalizmu" formira diskurs kojeg odlikuju mnoga svojstva naučnih mitova. U članku se, potom, iz simetrične perspektive nudi preliminarna hipoteza za dalje istraživanje razloga formiranja ovog mita, u kojoj se kao osnovni element predlaže analiza savremene naučne produkcije kroz prizmu antagonističke dinamike i radikalne dihotomozacije stvarnosti u naučnim polemikama, i predlažu dalji pravci istraživanja ove tematike u sklopu šireg etnološko-antropološkog interesovanja za mitove o jugoslovenskoj odnosno srpskoj posebnosti.

Ključne reči: Jugoslavija, multikulturalizam, antropologija nauke, antropologija države i prava, antropologija javnih i praktičnih politika, naučne polemike, naučni mitovi

Iako je multikulturalnost normalno stanje čovečanstva i svojstvo svakog društva makar od kada su malo-brojne zajednice naših dalekih predaka u neolitu počele da komuniciraju¹, bilo da pod kulturama smatramo etničke, religijske ili društvene grupe kao nosioce određenih

¹ Multikulturalizam kao normalno stanje svakog društva, uključujući i "jednostavna" društva sagledana iz tada popularne procesne perspektive, koja kao nosioce kulture vidi pojedinca a ne grupu, ušao je u antropološki diskurs u vreme najkomplikovanijih u najžučnijih rasprava o prirodi i smislu severnoameričkog multikulturalizma. V. Goodenough, W. H. 1976. Multiculturalism as the normal human experience. *Anthropology and Education Quarterly* 7, 4: 4-7.

"tipičnih" svojstava², pod multikulturalizmom se podrazumeva relativno sveža politička teorija, kasnije prevedena u institucionalnu praksu garantovanja kolektivnih prava, najčešće na osnovu "priznanja" nekada potlačenih, ili zajednica nepriznatih u dominantnim kulturama nacionalnih država. Kao pravna i politička praksa, karakteristična za severnoatlantsku civilizaciju 1960-ih i 1970-ih godina³, multikulturalizam se proširio tokom poslednje tri decenije putem ratifikacije međunarodnih akata, pravnih transplanata, javnih i praktičnih politikâ i drugih instrumenata transnacionalne vladavine i u evropske zemlje, s tendencijom daljeg širenja planetom⁴. Ipak, druga Jugoslavija i u ovom pogledu predsta-

² Debata o (bes)smislenosti upotrebe pojma "multikulturalizam" prati debatu o (ne)legitimnosti upotrebe nosećeg pojma "kultura" i daje ton mnogim ključnim polemikama o istoriji, teoriji i metodologiji etnologije ili sociokulturne antropologije na prelazu milenijuma, pružajući se kao most ka srodnim disciplinama i korigujući nekritičko preuzimanje pojma, ponajviše u politikim i obrazovnim diskursima. O tome više u: Wax, M. 2009. How Culture Misdirects Multiculturalism. *Anthropology and Education Quarterly* 24, 2: 99-115.

³ Za opšti uvod u tematiku v. Semprini, A. 1999. *Multikulturalizam*. Beograd: Clio.

⁴ Međunarodne multikulturne politike, u svoja dva osnovna vida – kao ustavnopravna i zakonska regulativa prenetâ iz međunarodnih konvencija, i kao podzakonska regulativa strategijama, uredbama, odlukama i preporukama – svoj razvojni vrhunac dosežu u deklaracijama UN koje kolektivima priznaju status

vlja izuzetak – kao eksperimentalnu državu na mnogim planovima, i na planu državne regulacije etničkih odnosa nju je odlikovao sasvim specifičan vid identitetskih politikâ i modelâ davanja prava kolektivima⁵, javno isposredovan ideologijom "bratstva i jedinstva"⁶, koji tokom

nezavisno od njihovog državotvornog potencijala/prava na somodređenje, nalik na nekadašnje identitetske politike SFRJ i SSSR. V. Krivokapić, B. 2004. "Zaštita manjina u međunarodnom i uporednom pravu", u: *Zaštita manjina: Istorijski razvoj, osnovna pitanja i zaštita u okviru UN*. Beograd: Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Srbije i Crne Gore.

⁵ Kolektivna ili grupna prava u Jugoslaviji bila su definisana ustavnopravnim okvirom i direktno povezana s "državotvornim" pitanjem. Od samih početaka, u Ustavu Federativne narodne republike Jugoslavije, a kulminiravši konfederalnim implicitnim priznanjem regija (republika) kao nacionalnih država, kolektivna prava definisana su etnički, i uz izuzetak rodnih (ženskih) i uzrasnih (dečijih) prava, kao i uz maglovita prava "radnog naroda" kao plutajućeg označitelja, ta usko definisana etnička osnova kolektiviteta prepoznatih i priznatih u ustavnopravnom poretku obeležiće ovu zanimljivu epizodu u istoriji pravne konceptualizacije antropologiji interesantnih kolektiva. V. 1946. Ustav Federativne Narodne Republike Jugoslavije (bez mesta i izdavača); 1974. Ustav Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije : Ustavni zakon za sprovođenje Ustava Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Beograd: Službeni list SFRJ.

⁶ "Bratstvo i jedinstvo" verovatno predstavlja interpretaciju prethodeće ideologije "trolemenog naroda", primenjenu na umnoženi broj nacionalnih identiteta, priznatih narodima i narodnostima nakon II sv. rata. Razmatranje "bratstva i jedinstva"

poslednjih par decenija na interdisciplinarnoj sceni istraživača jugoslovenskog kulturnog, istorijskog, društvenog, političkog, pravnog i ekonomskog nasleđa počinje da se poima kao "jugoslovenski multikulturalizam".

Kada uporedimo jugoslovenski pravni i politički kontekst s kontekstima svih drugih poznatih društava za koja se u literaturi tvrdi da poznaju ili da su poznavala multikulturne politike, pojavljuje se konceptualni i klasifikatorni problem. Naime, u slučaju Jugoslavije, a za razliku od drugih država za koje se tvrdi da su sprovodile ili da sprovode multikulturne politike, nema objedinjujućeg identitetskog okvira, zajedničkog za sve zajednice prepoznate u pomenutom sistemu kao posebne. Objedinjujući okvir tih zajednica nije konceptualizacija identiteta kojima se priznaje posebnost i ravnopravnost, već je to partijski ideološki okvir izgradnje zajedničke, od identiteta očišćene i od partikularnih identiteta zaštićene, buduće "ostvarene revolucije"⁷.

u kontekstu rapsrave o multikulturalizmu svakako zahteva posebno istraživanje.

⁷ Broz, J. T. 1978. Nacionalno pitanje i revolucija. Beograd: Prosveta. Deluje da je, u zvaničnoj verziji, diskurs jugoslovenstva sadržao mešavinu etničkih i državnih svojstava, o čemu diskusija u istoriografiji traje. V. Marković, P. 2000. Titova shvatanja nacionalnog i jugoslovenskog identiteta. Dijalog povjesničara/istoričara, knj. 2. Zagreb : Zaklada Friedrich Naumann, 235-253; Milosavljević, O. 2003. Titov Jugosloven – nacionalni ili državni identitet? Dijalog povjesničara – istoričara. knj. 7. Zagreb : Zaklada Friedrich Naumann, 175-192

Međutim, uprkos brojnoj i dostupnoj evidenciji o statusu etnički, nacionalno ili konfesionalno definisane "kulture" u jugoslovenskim političkim i pravnim praksama koja nema nikakvih dodirnih tačaka s konceptualizacijama kulture i identiteta u politikama koje smatramo multikulturalnim⁸, u savremenoj literaturi se beleži rast rasprava koje na nivou prećutnog, podrazumevanog znanja, etabliraju kao istorijsku i teorijsku činjenicu to, da je u Jugoslaviji "postojao" multikulturalizam.

*

U različitim verzijama i s različitim pripisanim svojstvima, kao "Titova ideologija"⁹, "ophrvan tenzijama između građanskih i etničkih nacionalizama... prinudna politika Komunističke partije... u konstantom opadanju nakon Titove objave da je nemoguće stvoriti jedinstvenu Ju-

⁸ "Kultura" jugoslovenske kulturne politike je visoka kultura – umetnosti, književnost i proučavanje ili briga o istim. Više o tome u: Vahtel, E. 2011. Stvaranje nacije, razaranje nacije : književnost i kulturna politika u Jugoslaviji. Beograd : Stubovi kulture; Doknić, B. id r. (ur) 2009. Kulturna politika Jugoslavije 1945-1952: zbornik dokumenata. Knj. 1. Beograd : Arhiv Jugoslavije; Kostić, N. S. 1975. Kultura i kulturna politika u samoupravnom socijalističkom društvu. Beograd : Radnički univerzitet "Đuro Salaj".

⁹ Kovačević, N. 2008. *Narrating Post/Communism: Colonial discourse and Europe's borderline civilization*. Oxon: Routledge, 173

goslovensku naciju 1964"¹⁰, preko brojnih teza da političke opcije koje su smenile komuniste 1990, a ne problemi u društvenoj stvarnosti, predstavljaju uzroke propasti inače dobro integrisanog multikulturnog društva, da navedemo samo neke primere ozbiljnih istraživanja, "jugoslovenski multikulturalizam" tretira se kao činjenica. U ovom sada već višedecenijskom istraživačkom i teorijskom trendu, multikulturalnost kao društvena činjenica stopio se s multikulturalizmom kao (državnom) politikom u diskurs koji, na širokom dijapazonu interpretacija – od otvoreno jugonostalgičnih do otvoreno trijumfalističkih konstatacija da je u pitanju bila "nemoguća misija" – ostaje kao evidencija za dalja istraživanja i potom se u narednim generacijama koristi, citira, na njega se referira, kao na neupitnu činjenicu. Upravo ovakva podrazumevana znanja, implicitne istine i akumulirane interpretacije predstavljaju pravu "poslasticu" za antropologiju nauke¹¹, koliko god iz perspektive istraživača rođenog u

¹⁰ Brown, D. 2000. *Contemporary Nationalism: Civic, ethnocultural and multicultural politics*. London: Routledge, 165.

¹¹ Antropologija nauke implicitnim znanjima i podrazumevanim istinama u naučnim diskursima pristupa kao bilo kom drugom folklornom znanju, s ciljem da se istraži ne njegova istinitost ili neistinitost već uslovi pod kojima se konstituiše i perpetuira kao znanje. U tom smislu, "mitska" osnova diskursa o jugoslovenskom multikulturalizmu se ovde ne konotira negativno već simetrično – jednom kada je ustanovljeno da "jugoslovenski multikulturalizam" ne ispunjava nužne uslove da bi se uopšte mogao smatrati multikulturnom politikom, osim možda u AP Vojvodina i SFR Bosna i Hercegovina, prelazi se na istra-

Jugoslaviji, koji je svedočio njenom kraju i postjugoslovenskim konfliktima, to moglo da bude lično neprijatno.

Kada uporedimo poznate postojeće ili istorijski dokumentovane tipove multikulturnih politika s navodnom jugoslovenskom multikulturnom politikom, posebno nakon II svetskog rata, neupitna činjenica počinje da bledi, a jugoslovenski multikulturalizam dobija obrise poželjne, svojstva priželjkivane prošlost pre nego političke i pravne činjenice. U posleratnoj fazi a pre okretanja ka direktnoj kontroli nacionalnih ideologija u pojedinim republikama od sredine 1960-ih, komunistička ideologija predstavljala je radikalnu negaciju značaja kulturnih, posebno religijskih i nacionalnih identiteta, u "izgradnji socijalističkog društva". U ovoj fazi, socijalne klasne razlike, odnosno njihova apoteoza samim projektom njihovog navodnog budućeg ukidanja, predstavljala je ključni mehanizam međusobne antagonizacije stanovništva pred kontrolu konflikta i navodno razrešenje socijalnih problema kakve Partija nudi. Tek nakon nacionalnog zaokreta šezdesetih, a što kulminira ugrađivanjem etničkih nacionalizama u njihove regionalne (kasnije republičke) varijante, moglo bi se s klasifikatorno-komparativnog stanovišta govoriti o planskom upravljanju kulturnim razlikama, ili o obliku multikulturne politike, ali ustavnopravni okvir koji podrazumeva regionalne protodržavne (republičke) granice kao isključive niše za ispoljavanje u njima dominantnih identi-

živanje razloga usled kojih istraživači ipak veruju i perpetuiraju takav pogled na stvarnost.

teta već od ranih 1970-ih zapravo prevenira sam proklamovani smisao multikulturnih politika – omogućavanje ispoljavanja kulturnih posebnosti u društvenom prostoru zajedničkom na državnom planu.¹² Budući da zajednički društveni prostor više ne postoji, a da se posebne kulture, koje se u tom periodu sada već ozbiljno i planski finansiraju, posebno putem ulaganja u revitalizaciju nacionalnih umetnosti, jezika i književnosti, folkloru i sl, upražnjavaju kao dominantne na regionalnom (republičkom) a ne na nivou federalne države, jasno je da jugoslovenski multikulturalizam ne ispunjava makar jedan osnovni uslov da bi se uopšte mogao smatrati multikulturnom politikom. Reč je o multikulturalizmu ispražnjenom od smisla i sadržaja, koji je inkompatibilan konfederalno definisanom, relativno slobodnom upražnjavanju etnokulturnih posebnosti u regionalnim (republičkim) okvirima u slučaju "naroda", pa i potpuno lokalnim okvirima (u slučaju "narodnosti"). Zaključivati s prava na upražnjavanje kolektivnih posebnosti na lokalnom ili regionalnom nivou na multikulturni karakter Jugoslavije, u smislu objedinjujuće multikulturne politike, analogno je pogrešnom zaključku da je država demokratija ukoliko sprovodi parlamentarne izbore.¹³

¹² O ustavnopravnim problemima raspada SFRJ iz perspektive političke antropologije v. Hayden, R.M. 1999. *Blueprints for a house divided: The constitutional logic of the Yugoslav conflicts*. Ann Arbor, MI: University of Michigan Press.

¹³ Ovaj hipotetički okvir dizajniran je za istraživanje naučnih mitova o Jugoslaviji kao celini. Pomnije istraživanje vojvođan-

*

Naučne institucije i diskurse, poput institucija i diskursa koje ne smatramo naučnim, odlikuju izvesna nezamisliva svojstva – ograničena, kontekstualna racionalnost; konceptualni etnocentrizam; umereni tradicionalizam, repetitivni formalizam i sklonost ritualima uspostavljanja autoriteta, da nabrojim samo neke. Antropologija nauke naučila je od istorije antropologije i antropologije same antropologije da se istraživanjem sopstvene mitotvoračke prošlosti – bilo u evropskim etnološkim varijantama stavljanja u službu nacije prilikom osmišljavanja-putem-proučavanja iste, bilo u komparativnim varijantama proizvodnje radikalno drugih u kolonijama – može naučiti puno toga korisnog za razumevanje drugih naučnih disciplina, na institucionalnom planu ili na planu istraživačkih i teorijskih diskursa uopšte¹⁴. Kao što danas raspolažemo

skih i bosankohercegovačkih specifičnosti tokom daljeg trajanja projekta moglo bi da pokaže se multikulturalne politike sprovedene bez etničke segregacije u javnom prostoru i obrazovnom sistemu tih entiteta uporedive s multikulturalnim politikama u strogom smislu.

¹⁴ Istorija antropologije i antropologija antropologije kao uzori antropologije nauke kulminiraju tzv. "postmodernim" mišljenjem s činjenicom da je antropologija deo stvarnosti koju proučava, a da je odgovornost za konstituisanje stvarnosti posebno velika kada se u obzir uzme moć discipline da s autoritetom govori o "identitetu", "naciji", "kulturi" i drugim novim/starim ključnim pojmovima političke, ekonomske i ratne teorije i delo-

brojnom evidencijom i analizama o tome da su evropske etnologije revitalizovale, instrumentalizovale pa i kreirale elemente nacionalnih mitova i mitova o nacionalnoj posebnosti, ili o tome kako su komparativne antropologije konstituisale "primitivne" zajednice ili "rasne" razlike u kolonijalnom sistemu moći, povratno konstituišući same nacije iz kojih dolaze, tako i u ovom istraživanju naglasak može biti stavljen na konstitutivnu repetitivnost naučnog diskursa o Jugoslaviji. Naime, kada na naučnu produkciju o "jugoslovenskom multikulturalizmu" primenimo ono što znamo o mitovima i ono što znamo o nauci, ispostavlja se da velika učestalost pisanja o jugoslovenskom multikulturalizmu može imati trivijalne uzroke u sklonosti naučnika da perpetuiraju teme i istraživačke probleme, u pomodnosti ili u vezama nauke i politike takvim da, bilo individualni pritisak da se razume tragedija sopstvenog ili simpatičnog društva, bilo primenjeni aspekti naučnog rada, zahtevaju dugotrajno posvećivanje. Ipak, sam sadržaj ostaje nedoumica. Zašto multikulturalizam? Kako je došlo do toga da se baš multikulturalizam posmatra kao ključno distinktivno svojstvo Jugoslavije, imajući u vidu sve druge specifične odlike tog eksperimenta (paralelno postojanje komunizma i kapitalizma, fenomen "nesvrstanosti", feno-

vanja. O konstitutivnom karakteru antropološkog diskursa koji izvan discipline, a upravo zahvaljujući autoritetu nauke u društvu, biva korišćen kao evidencija v. Milenković M. 2008. Da li je etnografija deo antropologije ili je antropologija deo etnografije? *Etnoantropološki problemi* 3 (1): 275-278.

men "samoupravljanja", da nabrojim samo neke). Odgovor možda vredi potražiti u jednom od specifičnih svojstava nauke, i to u proučavanju njegovih negativnih posledica – u nužnosti dijaloga, kritike i polemike u nauci, i sklonosti naučnika da tokom te uobičajene i folklorne, čak konstitutivne naučne aktivnosti, neobazrivo, po navici ili strateški – preteraju.

*

Kada savremeni naučni diskurs o jugoslovenskom multikulturalizmu kontekstualizujemo u polemičku strukturu opšteg diskursa o raspadu Jugoslavije, i na taj kontekst primenimo znanja o dinamici i svojstvima naučnih polemika, multikulturalizam se pomalja kao antagonist ključnog, daleko najfrekventijeg pojma koji je obeležio naučnu produkciju o pomenutom periodu – kao antagonist nacionalizmu. Ostavljajući u ovom preliminarnom istraživanju nacionalističku suštinu evropskog multikulturalizma po strani¹⁵, fokusirajmo se na svojstva i posledice polemičkog uobličavanja diskursa o raspadu Jugoslavije. Preliminarni kritički pregled literature ukazuje na to da je u hiperprodukciji knjiga, članaka, osvrtu i eksplicitnih kriti-

¹⁵ O tome detaljnije v. Gačanović, I. 2009. *Problem evropskog identiteta. Uvod u antropologiju Evropske Unije*. Etnološka biblioteka knj. 44. Beograd: Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu i Srpski genealoški centar

ka i polemika, ključna reč naučnih diskursa o raspadu Jugoslavije – nacionalizam. Imajući tu nezanemarivu činjenicu u vidu postaje jasnije, a svakako tema za buduće detaljno istraživanje, da se multikulturalizam u strukturi objašnjenja pojavljuje kao pozadinska osnova *protiv* koje se formiraju narastajući nacionalizmi krajem 1980-ih i posebno u prvim godinama 1990-ih. Iako posedujemo ograničenu evidenciju o državnoj jugoslovenskoj politici kao prema kolektivnom identitetu neutralnoj, a u određenim periodima i kritičnoj, s izuzetkom klasnih identiteta, značajna evidencija postoji upravo o doslednom finansiranju, kontroli i instrumentalizaciji kolektivnih identiteta tokom 1970-ih i 1980-ih godina, na regionalnom (republičkom) nivou. Osim toga, Jugoslavija kao "tamnica identiteta" služila je kao koroborativna metafora upravo nacionalističim ideolozima, pa bi detaljno istraživanje možda dovelo do neočekivanog obrta u kojem istraživači koji veruju u, i danas perpetuiraju diskurs o jugoslovenskom multikulturalizmu, postaju konceptualne "žrtve" svojih proučavanih, preuzimajući mit o jugoslovenskom nacionalizmu kao gotov nacionalistički konstrukt. U tom antagonističkom kontekstu, radikalna dihotomizacija polemičkih viđenja prelijeva se na interpretiranu stvarnost, a teorijske interpretacije postaju – etnografske i istoriografske činjenice. Sagledana iz perspektive istorije ideja, logika ovog procesa, izuzev tragičnog preokreta identifikacije s proučavanima, gotovo dosledno sledi logiku invencije tradicija.

Deluje da dalje odgovore treba potražiti u nepoznavanju i nerazumevanju esencijalizujućih svojstava multikul-

turne logike, posebno u podrazumevanju koncepta kulture kao zatvorene, homogene, deljene, podrazumevane hrpe vrednosti, simbola i praksi koje su definišuće ili ključno svojstvo neke populacije, ugrađenog u multikulturalne politike – od međunarodnih konvencija i sporazuma, preko ustava do zakona i podzakonskih akata.¹⁶

*

Imajući u vidu rezultate preliminarnih istraživanja, verujem da antropologija nauke, a posebno istraživanje sociokulturne osnove naučnih mitova, može da doprinese politikološkim, historiografskim, pravnim i sociološkim istraživanjima multikulturalnog nasleđa Jugoslavije jednim sasvim specifičnim pogledom, iako naizgled ciničnim pa i nihilističkim, na prirodu naučne produkcije uopšte. U daljim istraživanjima odgovor možda treba potražiti u pomnom preispitvanju svojstava inherentnih polemikama, budući da bi pogled na ta svojstva mogao detaljno da osvetli prirodu naučnih diskursa o Jugoslaviji i njenim navodnim multikulturalnim politikama. Polemički diskursi, poput onih o bivšoj Jugoslaviji, imaju sklonost radikalne dihotomizacije, dosledno bipolarnog viviseciranja stvarnosti ka teorijskim ekstremima koji oblikuju percepciju u toj meri, da

¹⁶; Brković Č. 2008. Upravljanje osećanjima pripadanja: Antropološka analiza "kulture" i "identiteta" u Ustavu Republike Srbije. *Etnoantropološki problemi* 3 (2): 59-76.

se može govoriti o antagonističkoj dinamici naučnih polemika. Upravo bi antagonistička dinamika svojstvena naučnim polemikama mogla da predstavlja kontekst u kojem se stvara mit o jugoslovenskom multikulturalizmu, kao antagonist nacionalističkim mitovima, kao drugom ekstremu, i među njima posebno mitu o navodnoj inkompatibilnosti kulturâ pojedinih etnokulturnih zajednica Jugoslavije. Uz to, rezultati preliminarnih istraživanja ukazuju na to da bi savremene diskurse o jugoslovenskom multikulturalizmu vredelo analizirati i u sklopu opšte analize mitova o jugoslovenskoj odnosno srpskoj posebnosti, u vezi s čim već raspolažemo postojećim rezultatima nedavnih etnološko-antropoloških istraživanja¹⁷.

Sve četiri hipoteze – hipoteza o metonimijskom hipostaziranju vojvođansko-bosanskohercegovačkog multikul-

¹⁷ Savremena domaća istraživanja u okviru antropologije nauke tumače transformacije mitova o jugoslovenskoj i srpskoj posebnosti u naučnim diskursima u istorijskoj perspektivi. O vrhuncu naučne (ili paranaučne) elaboracije mita o jugoslovenskoj posebnosti v. Krstić, M. 2009. *Nauka o nesvrstanosti u SFRJ*. Master rad. Biblioteka Odeljenja za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, posebno "Nužna nesvrstanost" str. 107-112. O institucionalnim počecima i sociokulturnom kontekstu etabliranja mita o srpskoj posebnosti kroz galimatijas nauke i politike v. Pišev, M. 2009. *Politička etnografija i srpska intelektualna elita u vreme stvaranja Jugoslavije 1914-1919: Slučaj Jovana Cvijića*. Master rad. Biblioteka Odeljenja za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, posebno "Jugoslovenski nacionalizam – tri opcije", str. 29-34.

turalizma na celinu Jugoslavije, hipoteza o presudnoj ulozi forme naučnih polemika na antagonizaciju multikulturalizma s nacionalizmom, hipoteza o identifikaciji s proučavanima i preuzimanju mita o multikulturalizmu kao nacionalističkom konstrukt, kao i hipoteza o narastajućem mitu o jugoslovenskom multikulturalizmu kao elementu šireg mitskog sistema o jugoslovenskoj/srpskoj posebnosti, svakako pronalaze značajno mesto u dizajnu istraživanja tokom narednih godina trajanja projekta.

Sadržaj

Ivan Kovačević Jugoslovensko kulturno nasleđe – od jugoslovenske ideje do jugonostalgije	7
Мира Радојевић Југословенска идеја као део југословенског културног наслеђа	21
Ljiljana Gavrilović Nepostojeće nasleđe zemlje koje nema	39
Марија Крстић Покрет несврстаних као југословенско наслеђе	57
Ljubica Milosavljević Stvaranje društvenog sloja penzionera – prilozi o kulturnom nasleđu jedne zemlje u penziji	83
Miloš Milenković Jugoslovenski multikulturalizam? <i>Preliminarna razmatranja</i>	109

Nenad Radić

- Jedan muzejski predmet kao metafora jugoslovenskog kulturnog nasleđa 123

Веселинка Кастратовић-Ристић

- Континуитет у дисконтинуитету Телесне вежбе, слетови, штафетне палице 139

Gordana Gorunović

- Sećanja na Omladinske radne akcije kao element jugoslovenskog nasleđa: iz perspektive učesnika i aktiviste 159

Nataša Simeunović Bajić

- Medijsko (re)konstruisanje jugoslovenskog kulturnog nasleđa i kolektivnog pamćenja: slučaj "Dana mladosti" 193

Emilija Mijić

- Nasleđe kao savremeni pop-kulturni sadržaj: Industrijalizacija i reprezentacija SFRJ 225

Izdavači: "Srpski genealoški centar", Radnička 50, Beograd i Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu, Čika Ljubina 18-20. Za izdavače: Filip Niškanović i Bojan Žikić. Urednik: Miroslav Niškanović. Kompjuterska obrada i štampa: SGC, Beograd. Tiraž: 500 primeraka. Beograd 2011.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

930.85(497.1)(082)

316.722(497.1)(082)

OGLEDI o jugoslovenskom kulturnom nasleđu / uredio
Ivan Kovačević. – Beograd : Srpski genealoški centar :
Filozofski fakultet, Odeljenje za etnologiju i
antropologiju, 2011 (Beograd : SGC). – 224 str. : graf.
prikazi, tabele ; 18 cm. – (Etnološka biblioteka / [Srpski
genealoški centar] ; knj. 61)

Tiraž 500. – Napomene i bibliografske reference uz tekst.
– Bibliografija uz većinu radova.

ISBN 978-86-83679-78-2

a) Културна антропологија – Југославија – Зборници
b) Југославија – Културна историја – Зборници
COBISS.SR-ID 188576268